

ATATÜRK'ÜN DEVLET ADAMLIĞI ÖZELLİKLERİNDE KUTADGU BİLİĞ'DEN İZLER*

Zeki ÇEVİK**

ÖZET

Balasagun'lu Yusuf'un H.462 / M.1069-1070'te yazıp tamamladığı Kutadgu Bilig, bugüne kadar dünya ilim çevrelerinde en çok incelenip tartışılan eserlerden birisidir. Türk kültürünün bu çok önemli hazinesi insan-hukuk- devlet üçgeninde manzum bir nasihatname ve siyasetname niteliğinde olup, Karahanlı hükümdarı Tavgaç Buğra Han'a takdim edilmiş, yazarına da Has Hacib'lik unvanı verilmesine vesile olmuştur.

Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün şahsiyetinden, devlet adamlığına ve uygulamalarına yansıyan bazı önemli özelliklerin Kutadgu Bilig'teki izleri incelenmiştir. Görülmüştür ki; bu konuda benzerlik ve paralellikler şaşırtıcı bir mahiyet arz etmektedir. Çalışmanın amacı bu konunun uluslar arası bilim çevrelerinde tartışılmasını sağlamaktır.

Anahtar kelimeler: Kutadgu Bilig, Atatürk, Yusuf Has Hacib, Balasagun, Tavgaç Buğra Han

TRACES FROM KUTADGU BİLİĞ IN ATATÜRK'S STATEMAN CHARACTERISTICS

ABSTRACT

Written and completed by Yusuf from Balasagun during the year of Hegira 462/AC-1070, Kutadgu Bilig is one of works which is the mostly scholarly researched and discussed by scientists all around World. With the riches of Turkish Culture and the quality of the advice written in verse and travelbook in man-law-state triangle, the book is presented to Tavgaç Buğra Khan, being Karahanlı Ruler, and it caused his author to be given a title of Has Hacib.

Some important traces in Kutadgu Bilig, at reflected to some special features of Atatürk, founder of Turkish Republic, his personality, his statemanship and his applications, are examined in this study. It is seen thhere interenstingly exist some similarities. he aim of study is to provide the subject to be discussed in international scientific setting.

Key words: Kutadgu Bilig, Atatürk, Yusuf has Hacib, Balasagun, Tavgaç Buğra Khan.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

Giriş

Atatürk dünyada hakkında en çok yayın yapılmış nadir devlet adamlarından biridir. O sadece, nerdeyse öldüğüne hükmedilmiş bir milletin millî mücadelesini örgütleyerek yürüten bir lider değil, aynı zamanda yeni bir Türk devletinin de kurucusu olmuştur. Asıl mesleği askerlik olan Mustafa Kemal Atatürk, öğrencilik yıllarından itibaren iyi bir aydın ve devlet adamı olabilmek için çok çeşitli konularda pek çok kitap okuyarak hedefine ulaşmıştır. “Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar” adıyla 24 cilt olarak yayınlanan eser bunun bir kanıtıdır.¹

Onun Anıtkabir Atatürk Kitaplığında bulunan bu eserlerden altını çizdiği satırları, özel işaretleri, uyarıları, düştüğü notlar ve kitap içerisindeki özel yazıları ele alınarak hazırlanan 24 ciltlik bu eserde 85'i Türkçe olan 3997 kitap yer almaktadır. Çoğunluğu Türk ve Dünya tarihine ait olmak üzere edebiyat, dil, gramer, hukuk, iktisat, din, hatırat, ideoloji, arkeoloji, kadın, siyaset vs. gibi çok değişik konulardaki bu kitapların çoğu Fransızca, Almanca, İngilizce ve İtalyanca'dır.² Hatta iki de Kırgızca ile ilgili eser bulunmaktadır.³

* Bu makale, 8 Haziran 2006 tarihinde Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te Uluslar Arası Atatürk Alatau Üniversitesi'ce düzenlenen “*Günümüz Dünyasında Yusuf Has Hacıp ve Fikirleri II*” konulu uluslar arası konferansta sunulan bildirinin genişletilmiş şeklidir. Z.Ç.

** (Yrd. Doç. Dr.), Balıkesir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü ; e.mail: zcevik41@hotmail.com; cep tel. 0 532 221 56 44; ev tel: 0 (266) 241 60 05.

¹Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar (AOK), (Yayın koordinatörü: Recep Cengiz), 24 cilt, Anıtkabir Derneği Yayınları: I, Ankara 2001.

² Bu konuda şu değişik örnekler verilebilir: Prensess Souvoroff, **Rusya Tarihi**, Çev. Prof. Solowieff, Paris 1879, (Fransızca, Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Envanter (Env.) no. 1764), AOK, c.24, s.37-65;Dr. Karl Strupp, **Doğu Sorunu İle İlgili Seçilmiş Diplomatik Dosyalar**, (Almanca, Env. no. 90K/63), AOK, c.24, s.127-130; Prof. Dr. Gustav Schlegel, **Çince Yazıtlar, Kara Balgasun'da Bulunan Uygur Abideleri**, Leiden 1896, (Almanca, Env. no. 1159), AOK,c. 24, s. 161-175; William Shakespeare, **Julius Caesar**, Oxford MDCCCCI, (İngilizce, Env. 1215), AOK, c.24, s.284-288; **Sendikacılık**, (Osmanlıca, Env.no. 491), AOK, c.7, s.451-480; Giorgio Quartara, **Serbest Aşkın Yasaları, “Rome docet”**, Paris 1929,(Fransızca, Env. no. 254), AOK, c.19, s.23-27; **Sosyalizm ve Kapitalizm Konusu**, Osmanlıca el yazması- 26 yaprak, Env. no. 380), AOK, c.8, s.145-192; U. S. Helsingfors Suomalais, **Orhon Yazıtları (Inscriptions de L'Orkhon)**, Fin Edebiyatı Şirketi Basımevi,1892, (Fransızca, Env. no. 449), AOK, c. 20, s.5-71; M. Bresseur de Bourbourg, **Maya Dili (La Langue Maya)**, Paris MDCCCLXXII, (Fransızca, Env. no. 706) , AOK, c. 20, s. 135-201; S. A. Uhantey, **Çuvaş Grameri**, (özettercime: T.D.K.), Env. no. 708, AOK, c.9, s.373-375; **Kur'an-ı Kerim Tercümesi**, (Çev. Cemil Said), Env. no. 184, AOK, c.8, s. 449-457; **Kitab-ı Mukaddes (Tevrat ve İncil)**, (Osmanlıca tercüme, Env. no. 189), Boyacıyan Agop Matb. İstanbul 1886, AOK, c.8, s.491-494.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008

Türk- İslam fikir ve sanat hayatının en eski bir örneğini oluşturan Yusuf Has Hacib'in muhteşem eseri Kutadgu Bilig'(KB)⁴ incelerken devleti yöneten Bey ve yardımcılarının özelliklerinin, tarihteki birçok Türk devlet adamında görüldüğü gibi Atatürk'te de var olduğunu gözlemledik. Bu çalışmanın konusu böyle ortaya çıkmıştır. Yusuf Has Hacib eserinde, aslında sembolik kişileri konuşurarak her çağdaki Türk devlet adamlarına çeşitli dersler ve öğütler vermektedir. Günümüz de dahil çağlar ötesinde bir devlette ve devlet adamında mutlaka olması gereken vasıfları okuyucuyu sıkmadan, örnek ve atasözleriyle takviye ederek sergilemektedir. Sözelimi ilim ve bilgidен mahrum ve uzaklaşmış bir devletin bugün de yarın da güçlü olması hatta yaşaması mümkün müdür? Bugün gelişmiş ve ileri gitmiş devletlerin hepsinin de aynı zamanda ilim ve teknikte ileri olmalarının tesadüf olduğunu söylemek mümkün değildir. KB'de de adından başlayarak hemen hemen baştan sona kadar “bilgi”, “ilim” ve “akıl” baş tacı edilmektedir.

KB'in “Besmele” ile başlayan kısa önsözünün sonunda eserin yazarı, kime takdim edildiği, dizaynı ve örgüsü anlatılır: “Bu kitabı yazan Balasagun şehrinden takva sahibi bir zattır” diye başlayan tanıtım, eserin “Kaşgar memleketinde” tamamlanarak, “Tavgaç Buğra Han”a sunulduğu açıklamasıyla sürüyor. Ayrıca eser takdir edildiğinden yazarına “has haciplik” unvanı verildiği ve onun “adı ve şöhretinin” “Yusuf Ulu Has Hacib” olarak dünyaya yayıldığı belirtiliyor ve şu şekilde sonlanıyor; “ Bu aziz kitap dört büyük ve mühim temel üzerine bina olunmuştur. Biri - doğruluk, ikincisi – saadet, üçüncüsü- akıl, dördüncüsü- kanaat. Müellif bunlardan her birine Türkçe bir ad vermiştir. Doğruluğa- Kün-Toğdı adını verip, onu padişah yerine tutmuş, saadete- Ay-Toldı adını verip, vezir yerine koymuş, akıla- Ögdülmiş adını verip, vezirin oğlu ve kanaate-Odgurmuş adını verip, vezirin kardeşi kabul etmiştir. Yine müellif kendi fikirlerini sualli-cevaplı münazara tarzında, bunlara atfederek,

³ İ.M. Bukin, **Kırgız Sözlüğü**, Taşkent 1883, (Tercüme:T.D.K.), Env. no. 77, AOK, c.9, s.301-304 ; Platon Mihayloviç Melioranski, **Kırgızca'nın Söz Dizimi (La Syntaxe Kirghize)**, (Rusça'dan Fransızca'ya E. De Zacharko tarafından çevrilmiş ve W. Bang tarafından yorumlanmıştır. Env. no. 453), AOK, c.19, s.243-247, tamamı 308 sayfa.

⁴ Yusuf Has Hacib, **Kutadgu Bilig(KB)**, (Çeviri: Reşid Rahmeti Arat) , Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, 4. Baskı.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

ifade etmiştir. Okuyanın gönlü açılıp, müellifi hayır-dua ile yad etsin diye.”⁵

Atatürk'ün KB'den haberdar olmadığı açıktır. Okuduğu kitaplar arasında bu eserle ilgili bir kaynağa rastlayamadık. Zira yurt dışında yabancı dillerde bu eserle ilgili yayınlardan⁶ haberi olsaydı büyük bir ihtimalle getirip incelerdi, diye düşünüyoruz.. Şimdi Atatürk'ün şahsiyetinden devlet adamlığına yansıyan önemli özelliklerinin KB'deki benzerlik ve izlerini başlıklar hâlinde inceleyelim.

Kanun Hakimiyetine İnanmak, Adaletli ve Dürüst Olmak

Yukarıda belirtildiği üzere , Yusuf Has Hacıb eserinde “doğruluk” kavramını, devletin başındaki kişiyi sembolize eden Kün-Toğdı'nın temsil ettiğini söyleyerek bu konu ile ilgili olarak en önemli vurguyu yapmıştır. Yani ona göre, “doğruluk”, “dürüstlük”, “kanun” ve “adalet” devlet başkanının sembolüdür.

Atatürk diyor ki; “Bizim milletimiz ve hükümetimiz adalet fikri ve adalet zihniyeti noktasında hiçbir medeni milletten aşağı değildir. Belki tarih bu noktada yüksek olduğumuza tanıklık eder. Bu sebeple bizim de adalet mevzuatımızın bütün medeni milletlerin yürürlükteki kanunlarından eksik olması doğru değildir.” (1922).⁷

Yusuf Has Hacıb ise;

“İster oğlum, ister yakınım ve hısımmım olsun; ister yolcu, geçici, ister misafir olsun; Kanun karşısında benim için bunların hepsi birdir; hüküm verirken, hiçbiri beni farklı bulmaz.”(KB, s.70 / beyit:817-818) diyor.

Paralel söylemleri görmek için devam edelim:

“Hükümet, memlekette kanunu hakim kılmak ve adaleti iyi dağıtmakla görevlidir. Bu itibarla adalet işi pek mühimdir. Bu sebeple adalet siyasetimizi de izah etmeyi faydalı buluyorum. Adliye

⁵ KB, s.2.

⁶ H. Vambery, *Uigurische Sprachmonumente und das Kudatku Bilik*, Innsbruck 1870; W. Radloff, *Das Kudatku Bilik des Jusuf Chass- Hadschib aus Balasagun*, II, Petersburg 1910.

⁷ Gazi Mustafa Kemal Atatürk, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (ASD)* – c. I, Derleyen: Nimet Unan, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları-I, Birinci basım, Ankara 1945, s. 217-18.

siyasetimizde takip edilecek gaye, evvela halkı yormaksızın süratle, isabetle, emniyetle adaleti dağıtmaktır.”(1922)⁸

“Halkın içinde yükselip, ikbale eren insan halka hep iyi kanunlar tatbik etmelidir.”(KB, 49/545)

“Kim halka hakim olursa, onun tabiatı yumuşak, tavır ve hareketi asilane olmalıdır.”(KB, 49/546)

“Bugünün ihtiyaçlarına uygun kanun yapmak ve onu tatbik etmek refah ve ilerleme vasıtalarının en mühimlerindenidir.”(1925)⁹

“Beylik çok iyi bir şeydir, fakat daha iyi olan kanundur ve onu doğru tatbik etmek lazımdır.” (KB, 43/454)

“Adalet, bir devletin esası olduğuna göre mahkemelerin lafzen değil hakikaten bitarafliğini temin her işin başında olmalıdır.”¹⁰

“Bir hükümet, ancak adalete istinat edebilir. İstiklal, istikbal, hürriyet, her şey adaletle kaimdir.” (1923)¹¹

“Dünyanın filan yerinde bir rahatsızlık varsa bana ne?’ dememeliyiz. Böyle bir rahatsızlık varsa tıpkı kendi aramızda olmuş gibi onunla alakadar olmalıyız. Hadise ne kadar uzak olursa olsun bu esastan şaşmamak lazımdır. İşte bu düşünüş, insanları, milletleri ve hükümetleri bencillikten kurtarır. Bencillik şahsi olsun, millî olsun daima fena sayılmalıdır.” (1930)¹²

“Bu beyliğin temeli doğruluktur; beyler doğru olursa, dünya huzura kavuşur.”(KB, 70/819)

“Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat, insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır.”(1931)¹³

“Asla hatırdan çıkarmamalısınız: Bizim en büyük kuvvetimizi, bugün de yarın da dürüst, açık bir siyaset ve sözlerimize bağlılık teşkil edecektir.”¹⁴

⁸ Aynı yer.

⁹ ASD, c. I, s.328.

¹⁰ Kılıç Ali, **Atatürk’ün Hususiyetleri**, Sel Yayınları, İstanbul 1955, s.57.

¹¹ Mahmut Soydan, “Gazi ve İnkılap(Gazi Hazretlerinin şimdiye kadar neşredilmemiş hasbihalleri ve nutukları)”, **Milliyet Gazetesi**, 6. 2. 1930.

¹² Afetinan, **Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1969, s.16.

¹³ Hasan Cemil Çambel, “Atatürk ve Tarih”, **Belleten**, Türk Tarih Kurumu Yay., c.III, sayı 10, Ankara 1939, s.272.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

“Beyliğin temeli doğruluk üzerine kurulmuştur; doğruluk yolu beyliğin esasıdır.” (KB, 70/821)

“Samimiyet ifade edilemez. O, gözlerden ve alınlardan anlaşılabilir.”(1925)¹⁵

“Hakikati konuşmaktan korkmayınız.”(1918)¹⁶

KB’de hükümdar, Vezir Ay-Toldı’ya şöyle söylüyor:

“Bugünden itibaren sen dürüstlükle hizmete başla; elbette bey hizmet edenin hakkını öder” (KB, 54/597)

“Birbirimize daima hakikati söyleyeceğiz. Felaket ve saadet getirsin, iyi ve fena olsun, daima hakikatten ayrılmayacağız.”(1925)¹⁷

“Bey ne kadar doğru olur ve iyi hareket ederse, halk için o kadar mes’ud bir devir ve hayat başlar”(KB, 43/455)

Vezir Ay-Toldı oğlu Ögdülmiş’e verdiği öğütlerden:

“Doğru ol, dürüst hareket et; doğruluk insanı mes’ud eder.” (KB, 103/1289),

“Büyük ve halka baş olmak istersen, doğru yoldan şaşma.” (KB, 103/1293)

Vezir Ay-Toldı’nın Hükümdar Kün- Toğdı’ya vasiyetnamesinden:

“Halka kanunu doğru ve dürüst tatbik et ki, kıyamet gününde bahtiyar olasın”(KB, 108/1374)

“Eğer devamlı ve ebedi beylik istiyorsan, adaletten ayrılma ve halk üzerinden zulmü kaldır.” (KB, 112/1435)

“Kötü teamül kurma, iyi kanun koy; ömrün iyi geçer ve saadet sana yar olur.” (KB, 113/ 1456)

“Kanunlar vaz’edildi ve memleket düzene girdi; ülkenin temeli sağlamlaştı ve hükümdar huzura kavuştu.” (KB, 135/1772)

¹⁴ Hasan Rıza Soyak, **Hasan Rıza Soyak’tan Hatıralar : Yakınlarından Hatıralar**, Sel Yayınları, İstanbul 1955, s.18.

¹⁵ Mustafa Selim İmece, **Atatürk’ün şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri (1925)**, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara 1959, s.67.

¹⁶ Mustafa Baydar, **Atatürk’le Konuşmalar**, Varlık Yayınları, İstanbul 1964, İkinci Basılış, s.99.

¹⁷ ASD, c.II, s.226.

“Bir memleketin bağı ve kilidi iki şeyden ibarettir; biri- ihtiyatlılık, biri- kanun; bunlar esastır.” (KB, 152/2015)

“Beyler gönüllerini temiz tutar ve kanunu tatbik ederlerse, beylik bozulmaz ve uzun müddet ayakta kalır.” (KB, 154/2036)

Yine KB’ye göre bir Bey şu beş şeyi kendinden uzak tutmalıdır.

“Biri *acelecilik*, ikincisi *cimrilik* ve üçüncüsü *hiddettir*: bunlara karşı mukavemet et, mağlup olma.” (KB, 155/2061),

“Bir bey için fena olan şeylerin dördüncüsü *inatçılıktır*; yakışmayan bu şeylerin beşincisi, şüphesiz, *yalancılıktır*.” (KB, 155/2062)

Bilgi, İlim, Akıl ve Fikre Önem Vermek

Atatürk ile Yusuf Has Hacıb’in başlıktaki konularda birbirleriyle örtüşen ifadelerine devam edelim:

“Bütün ilerlemeler, insan fikrinin eseridir. Fikri harekete getirmek birinci işimiz olmalıdır. Bir kere millet benliğine hakim olsun ve düşünebilsin, yeter! Başlangıçta hatalı düşünse de, az zaman sonra bu hatayı düzeltebilir... Fikir bir kere başladı mı, her şey yavaş yavaş intizama girer ve düzelir.”¹⁸

“Bilgiyi büyük ve anlayışı ulu bil; seçkin kulu bu iki şey yükseltir.” (KB, 22/152)

“Biz cahil dediğimiz vakit mutlaka mektepte okumamış olanları kastetmiyoruz. Kastettiğimiz ilim, hakikati bilmektir. Yoksa okumuş olanlardan en büyük cahiller çıktığı gibi, hiç okumak bilmeyenlerden de hakikati gören hakiki alimler çıkar.”(1923)¹⁹

Devlet yönetiminde de bilgili insanlara ihtiyaç vardır: “Beylerin işini görmek için, bilgili insan lazımdır; bilgisiz adam hiçbir işe yaramaz.”(KB, 182/2449)

“İlim tercüme ile olmaz, tetkikle olur.” (1932)²⁰

¹⁸ K. Ali, *a.g.e.*, s. 64.

¹⁹ Gazi Mustafa Kemal Atatürk, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri (ASD) -II*, Toplayan: Nimet Unan, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları-I, İkinci basım, Ankara 1959, s. 132.

²⁰ Melahat Özgü, “Atatürk’ün İlim Anlayışı”, *Sümerbank Dergisi*, c.3, sayı 29, Ankara 1963, s.167.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

KB'de Hükümdara ideal bir elçinin vasıfları öğütlenirken aklın nasıl kullanılması gerektiği tecrübesinden bahsedilir ve aklın önemi vurgulanır:

“Hangi işte akıl ön-ayak olursa, o iş başarı ile neticelenir; bunu çok tecrübe ettim.”(KB, 193/2604,

“Çok kitap okumalı, söz söylemesini bilmeli; şiirden anlamalı ve kendisi de şiir yazmalı.” (KB, 195/2631),

“Bundan başka, bir de çok iyi tavlâ ve satranç oynamasını bilmeli ve rakiplerini iyice sıkıştırmalıdır.” (KB, 195/2634),

“Konuşurken, bütün dilleri konuşmalı; yazarken, bütün yazıları yazmalıdır.” (KB, 195/2636).

Atatürk, “ilim” ve “bilgi” hakkında şunları söylemiştir:

“Her işin esas hedefine kısa ve kestirme yoldan varmak şayan-ı arzu olmakla beraber, yolun makul, mantıki ve bilhassa ilmi olması şarttır....Biz daima hakikat arayan ve onu buldukça ve bulduğumuza kani oldukça ifadeye cür'et gösteren adamlar olmalıyız.”(1931)²¹

Samsun'da öğretmenlere hitaben:

“Dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir.”(1924)²²

Atatürk'ün bu özlü sözlerine yüzyıllar öncesinden, 11. yüzyılda kaleme alınmış KB'de, bugünleri görmüşçesine şu veciz ve şaşırtıcı yansıma vardır:

“Bütün iyilikler bilginin faydasıdır; *bilgi ile göğe dahi yol bulunur.*” (KB, 26/208),

“Anlayış ve bilgi çok iyi şeydir; eğer bulursan, onları kullan ve *uçup göğe çık.*” (KB, 27/215).

Sanki bin sene önceden bugünkü uzay çalışmaları görülmüş ve bunun ancak bilgi ile olacağı vurgulanmış:

“Hangi çağda olursa olsun, bugüne kadar daha yüksek yer daima bilgiliye kismet olmuştur.”(KB, 27/220).

²¹ Uluğ İğdemir, “Devlet Adamı, Düşünür ve İnsan Atatürk'ten Bazı Anılar”, *Sümerbank Dergisi*, c. 3, sayı 29, Ankara 1963, s. 184.

²² Gazi Mustafa Kemal Atatürk, *Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri*, Maarif Vekaleti Ana Programı Hazırlıklar Serisi: A, No: 1, İstanbul 1939, s. 19.

“Türk milletinin yürümekte olduğu ilerleme ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale, müspet ilimdir.”(1923)²³

“Akıl ve mantığın halletmeyeceği mesele yoktur.”²⁴

“İnsan, gece gibi, karanlık bir evdir; akıl, bir meş’ale gibi, onu aydınlatır.”(KB, 140/1840)

“Sükunet ve zarafet aklın vasfıdır; akılsız insanlar hayvan sürüsüne benzer.” (KB, 53/585),

Bilgi ve bilgisizlik ile alim ve cahil ise şöyle karşılaştırılmıştır:

“Bil ki, ancak iki türlü insan konuşmaz: biri- bilgisiz, biri de- dilsiz.”(KB, 81/969),

“Dilsizin dili konuşmaz, bilgisizin dili de sözünü saklayamaz.”(KB, 81/970);

“Alimler sulak yerlere benzerler; nereye ayak vururlarsa, oradan su çıkar.”(KB, 81/974),

“Bilgisiz insanın gönlü kumsal gibidir; nehir aksa, dolmaz; orada ot ve yem bitmez.”(KB, 81/975).

Bilgili insan ve akıla öğüt verdirir:

“Bilgili insan bilgisi ile şu öğüdü vermiştir: doğru ve dürüst insan bulursan, onu sürme gibi, gözüne çek.” (KB, 132/1727),

“Bak, akıl bundan daha iyi söyler: şefkatli bir insana canını dahi feda etsen çok değildir.”(KB, 132/1728).

“Allah dünya üzerinde yarattığı bu kadar nimetleri, bu kadar güzellikleri insanlar istifade etsin, varlık içinde yaşasın diye yaratmıştır ve azami derecede faydalanabilmek için de, bütün yaratıklardan esirgediği zekayı, akli insanlara vermiştir.”(1923)²⁵

Atatürk’ün bu sözleriyle KB’nin şu dizeleri ne kadar uyuyor:

“Akıllı olmak Tanrı vergisidir; ancak buna doğuştan sahip olursa, aklın emareleri kendisini gösterir.”(KB, 139/1828),

“Akıl, şüphesiz, Tanrı’nın ihsanıdır; insan akıl ile bin türlü iyi kısmet ve nimete nail olur.” (KB, 139/1829).

²³ ASD, c.II, s.275.

²⁴ Afetinan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara 1959, s.270.

²⁵ ASD, c.II, s.108.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

KB'ye göre bir Hükümdar şöyle olmalıdır:

“Zeki olmalı ve kanunu iyi bilmelidir; dünyayı süsleyen şeyler hep zekâ mahsulüdür.”(KB, 184/2474)

“ Manevi güç özellikle ilim ve inanç ile yücelerek gelişir.”(1922)²⁶

“Kimde akıl varsa, o asil insan olur; kimde bilgi varsa, o beylik bulur.”(KB,33/301).

KB'de bir atasözü ile akıl-bilgi ve insan ilişkisi dile getirilir:

“Buna benzer Türkçe bir ata-sözü vardır; sen bunu oku, gönlünde ve aklında tut.” (KB, 34/319),

“Akıllı insan için akıl kafi bir eştir; bilgisiz insan için hakaret tam bir addır.”(KB, 34/32

Alçak Gönüllü, Şefkatli, Vefalı ve Cömert Olmak

“İnsanları heyecanlandırmak değil, teskin etmek lazım gelir.”(1920)²⁷

“Bir adam ki büyük olmaktan bahseder, benim hoşuma gitmez. Bir adam ki memleketi kurtarmak için evvela büyük adam olmak lazımdır, der ve bunun için bir de örnek seçer, onun gibi olmayınca memleketin kurtulamayacağı inancında bulunur, bu, adam değildir.” (1908)²⁸

KB'de ise, Tavgaç Buğra Han'ın hususiyetleri anlatılırken şu çarpıcı ifadeler yer verilmiştir:

“Kim mes'ud, kimseyi incitmeyen ve vefakar birini görmek dilerse, onun yüzünü görsün; onun her işi vefadır.” (KB, 19/105),

“Asil, alçak gönüllü, şefkatli ve yumuşak huylu bir kimse görmek istersen, gel, onu gör ve gönül rahatına kavuş.” (KB, 19/107).

KB'de Hükümdar Kün-Toğdı hakkında bilgi verilirken ise:

“Tabiatı dürüst, tavrı munis idi; sözü doğru, gözü ve gönülü zengin idi.” (KB, 40/407),

“O bilgili, akıllı ve uyanık bir bey idi; kötü için ateş ve düşman için bir afet idi.”(KB, 40/408),

²⁶ ASD, c.I, s.223.

²⁷ ASD, c.I, s.89.

²⁸ M. Baydar, a.g.e., s.100.

“Aynı zamanda mehabetli, yüreği pek ve dürüst tabiatlı idi; bu tavrı ve hareketi onu günden güne yükseltti.” (KB, 40/409).

Atatürk diyor ki:

“Büyüklik odur ki, hiç kimseye iltifat etmeyeceksin, hiç kimseyi aldatmayacaksın, memleket için gerçek ülkü neyse onu göreceksin, o hedefe yürüyeceksin. Herkes senin aleyhinde bulunacaktır. Herkes seni yolundan çevirmeye çalışacaktır. Önüne sayılamayacak güçlükler yığılacaktır, kendini büyük değil küçük, zayıf, vasıtasız, hiç telakki ederek, kimseden yardım gelmeyeceğine inanarak bu güçlükleri aşacaksın. Ondan sonra sana büyüksün derlerse, bunu diyenlere güleceksin.”(1908)²⁹

Bu konuşmasında gurur ve kibri reddeden Atatürk’e KB’den cevap şöyledir:

“Fazla kibir ve gurura kapılma; bu dünyaya güven olmaz, sen ondan vaz geç.”(KB, 108/ 1377),

“Alçak gönüllü insan ne kadar iyi ve güzel olur; onun işi daima yolunda gider”(KB, 131/1705),

“Büyüklik taslayan, kibirli ve küstah adam tatsız ve sevimsiz olur; kibirli insanın itibarı günden güne azalır.”(KB,131/1706)

“Bazen hiç umulmadık adamdan, ben pek çok şeyler öğrenmişimdir. Hiçbir kanaati değersiz görmemek lazımdır. Neticede, kendi fikrimi uygulayacak bile olsam, herkesi ayrı ayrı dinlemekten zevk alırım.”³⁰

Atatürk düşmanları hakkında; “Ben onları affederim, çünkü kalbim vardır. Onlar beni affetmezler, çünkü kalpsizdirler.”³¹ diyor.

Atatürk’ün bu özelliğinde de sanki KB’den esinlenilmiş gibi:

“Bey mütevazı ve alçak gönüllü olmalı, suçlu kimselerin suçunu affetmelidir.”(KB, 159/2122)

“Benim müstesna olduğuma dair bir kanun yoktur.”(1922)³²

Atatürk’ün alçakgönüllü, gerçekçi ve affedici olduğuna dair bir anekdot şöyledir:

²⁹ M. Baydar, a.g.e., s.101.

³⁰ Salih Bozok, **Salih Bozok Anlatıyor; Yakınlarının ağzından Atatürk**, Yazan: Selahattin Güngör, İstanbul 1944, s.30.

³¹ Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, İstanbul 1969,s. 532.

³² ASD, c. I, s.273.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

“Atatürk'e hakareten sanık bir köylü hakkında takibat yapılıyordu. Durumu Ata'ya arz ettiler:

-Mahkemeye veriyoruz, dediler, size küfür etmiş.

Ata sordu:

-Ben ne yapmışım ona?

Evrakı tetkik edenler izah ettiler:

-Gazete kağıdı ile sardığı sigarayı yakarken kağıt tutuşmuş da ondan.

Atatürk'e bunu söyleyen bir vekildir. Ata sormuş:

-Siz hiç gazete kağıdı ile sigara içtiniz mi?..

-Hayır.

-Ben Trablus'ta iken içmişim, bilirim. Pek berbat şey. Köylü bana az küfretmiş. Siz bunun için mahkemeye vereceğinize, ona insan gibi sigara içmeyi temin ediniz.”

(Bu fıkrayı Şükrü Kaya'dan Hikmet Feridun Es nakletmiştir.)³³

Bu anekdota KB'de denk düşen bir öğüt de şöyledir:

“ Sana beylik ve büyüklük erişirse, bu devlet içinde saç ve sakalının ağarması için, kendini küçük tut ve mütevazı ol.” (KB, 50/552)

Atatürk, bir hayvana bile vefa ve merhamet gösteren bir insan ve lider idi.

“ Pek sevdiği köpeği (Foks) öldükten sonra, çiftlikteki baytarlar Atatürk'ün köpeğidir diye, ustalıkla derisini soymuşlar içini mükemmelen doldurarak, bir camekana koymuşlardı.

Atatürk'ün bundan haberi yoktu. Bir gün gezinti esnasında çiftliğe uğradığı zaman camekandaki Foks'u görünce, duraklamış, mahzun bir eda ile:

-‘Sevdiğim bir mahluku böyle görmek istemem, gömdürünüz!’ demişti.

³³ Niyazi Ahmed Banoğlu, **Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk, Birinci Kitap**, Ercan Matbaası, İstanbul 1954, s.5

Halbuki Foks, ölümünden pek az evvel Atatürk'ün elini, hem de derince bir şekilde ısırmişti.

Buna rağmen 'sevdiğim bir mahluk' deyişini bir türlü kafalarına sığdıramayanlara verdiği cevap ise, şu olmuştur:

-'Her ısırana kızılmaz, hele Foks, can acıtmak, fenalık yapmak için ısırın köpeklerden değildi...' ³⁴

KB'de ise "vefa duygusu" veciz bir şekilde, sanki Atatürk'e nazire yapar gibidir:

"Vefaya karşı vefa göstermek insanlık vazifesidir; vefakarlık et, insan ol ve adını yükselt." (KB, 130/1691)

"Cumhuriyet Türkiye'sinin Devlet Başkanı Kemal Atatürk, diğer önderlerde görmeye alışmadığımız şu değerli nitelikleri kişiliğinde toplamış bulunuyor: Alçak gönüllülük, yeterlik ve başarı..." (İngiliz, The Truth Dergisi'nden) ³⁵

Kendisine "Büyük Atatürk" diye hitap ettikleri vakit söylediği söz şudur:

"İsmime böyle riyakâr kelimeleri karıştırmayın." ³⁶

"Bu millet kılı kıpırdamadan dava uğruna ve benim uğruma, canını vermeye hazır olmasaydı be hiçbir şey yapamazdım." ³⁷

Halka Hizmet Etmek, Ülkede Huzur ve Güveni Sağlamak

Atatürk şöyle diyor:

"İnsanlar, huzur ile vicdan hürriyeti ile çalışmak ihtiyacındadırlar. Bu ise toplumu idare eden devlette ve hükümette adaletin mutlak hakim olmasıyla mümkündür. Bunu temin edecek şey adliyemizdir. Bir memlekette adalet olmazsa, o memlekette anarşi var demektir, orada hükümet yok demektir. Adalet kanunlarla icra edilir." (1923) ³⁸

KB'de de bir hükümdarın vazifeleri şöyle sayılmıştır:

³⁴ N. A. Banoğlu, *a. g. e.*, s.50.

³⁵ Muzaffer Erendil, *İlginç Olaylar ve Anekdotlarla Atatürk*, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara 1988, s.198.

³⁶ K. Ali, *a.g.e.*, s.117.

³⁷ Behçet Kemal Çağlar, "O'nun Göz Yaşları", *Yücel Mecmuası*, c.XIII, sayı: 78, 1941, s.268.

³⁸ Mahmut Soydan, "Gazi ve İnkılap (Gazi Hazretlerinin şimdiye kadar neşredilmemiş hasbihalleri ve nutukları)", *Milliyet Gazetesi*, 10-11. 1. 1930.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

“Uygunsuz hareket eden kimseleri, ellerini bağlayıp, susturdu; kötülerini memleketten sürerek, uzaklaştırdı.”(KB, 42/437);

“Bak böyle tedbir ile memleketini idare etti; saadeti gündengüne arttı ve yükseldi.”(KB, 42/438),

“Devlet işindeki bu tedbir ve uyanıklık, devletin uzun müddet devamı için, daima faydalı olmuştur.”(KB, 42/440)

“Hükümdarın ihtiyatlı olması memlekete fayda getirir; bu fayda ile memlekette huzur temin edilir.”(KB,42/448)

“Memleketi tanzim eyleyerek, doğru kanun ile idare etsin; hizmetinde bulunanlar iyilik görerek, ona ısınsın.”(KB, 163/2179),

“Halk huzura kavuşsun, kimse ona el uzatmasın; beyin adı iyilik ile dünyaya yayılsın”(KB, 163/2180)

“Bağımsızlık gagesinin elde edilmesine kadar tamamıyla milletle birlikte, fedakârane çalışacağıma mukaddesatım üzerine yemin ettim. Artık benim için Anadolu'dan hiçbir yere gitmemek kat'idir.”(1919)³⁹

“Milletin esaretten kurtarılması, hakim ve bağımsız olarak topraklarımızda yaşayabilmesi ancak azimkâr ve namuslu ellerin milleti kısa ve doğru yoldan hukukunu ve bağımsızlığını müdafaaya yöneltmesiyle mümkün olacaktır.”(1919)⁴⁰

Anadolu'ya geçişin sebebi: “ Düşman süngüsü altında millî birlik olamaz. Ancak hür vatan topraklarında hamiyetli, fedakâr arkadaşlar el ele vererek memleketin bağımsızlığı ve milletin hürriyeti için çalışabilirler. Ben de zaten onun için gidiyorum.”(1919)⁴¹

Onun için en büyük mükâfat: “ Karşı koymakta sona kalanlarımız, bir tepede hayatlarına son verirler. Gelecekte ‘Burada yatanlar, vatanlarını kurtarmaya çalışanlardır’ diye yazılı taşta sahip olabilirlerse mükâfatları, bu olur.”(1920)⁴²

“Tam bağımsızlık denildiği zaman, elbette siyasi, mali, adli, askerî, kültürel ve benzeri her hususta tam bağımsızlık ve tam serbestlik demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde bağımsızlıktan

³⁹ Gazi Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, c. I(1919-1920),Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul 1961, s.21.

⁴⁰ Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, İstanbul 1969, II. Baskı, s.35.

⁴¹ Hüsrev Gerede, “Bir Arkadaşı Atatürk'ü Anlatıyor”, **20. Asır Mecmuası**, c. 3, sayı: 66, 12.11. 1953, s.28.

⁴² Fahrettin Altay, “Millî Mücadele Hatıralarım”, **Hayat Mecmuası**,Yıl: 3, Sıra no: 127, İstanbul 1959, s.28.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

mahrumiyet, millet ve memleketin gerçek manasıyla bütün bağımsızlığından mahrumiyeti demektir. Biz, bunu temin etmeden barış ve sükuna erişeceğimiz inancında değiliz.”(1921)⁴³

“Benim havarilerim yoktur. Memleket ve millete kimler hizmet eder ve hizmet liyakat ve kudretini gösterir ise *havari* onlardır.”(1923)⁴⁴

“Millete efendilik yoktur; hizmet etme vardır. Bu millete hizmet eden, onun efendisi olur.”(1921)⁴⁵

“Elimizdeki programın ruhu, bizi yalnız bir kısım vatandaşla alakalı kalmaktan men eder. Biz, büyük Türk milletinin hizmetindeyiz.”(1937)⁴⁶

“Bu memlekette çalışmak isteyenler, bu memleketi idare etmek isteyenler memleketin içine girmeli, bu millete aynı şartlar içinde yaşamalı ki ne yapmak lazım geleceğini ciddi surette hissedebilsinler.”(1923)⁴⁷

“Her ne surette olursa olsun, hizmet edenler millettten büyük mükâfatlar bekliyorlarsa katiyen doğru bir harekette bulunmuş olmazlar. Millettten çok şey istememeliyiz. Hizmet edenler, namus vazifelerini yerine getirmiş olmaktan başka bir şey yapmamışlardır.”(1923)⁴⁸

“ Sebep ne olursa olsun vatandaşın derdine çare bulmak, yardım etmek ve destek olmak Cumhuriyet hükümetinin koşacağı bir vazifedir.”(1931)⁴⁹

Atatürk’ün bu sözlerine KB’den cevap ise şöyledir:

“Eğer halkı idare edecek bir duruma gelirsen, işle ve sözle her vakit iyilik et.”(KB, 28/230)

“Dünya beylerinden hangileri bilgili olmuş ise, iyi nizam koyanlar ve iyilikte ileri gelenler onlar olmuştur.”(KB, 29/252)

SONUÇ

⁴³ **Nutuk**, c. II (1920-1927), s.623-624.

⁴⁴ **Nutuk**, c.II, s.794.

⁴⁵ **ASD**, c.I, s.195.

⁴⁶ Gazi Mustafa Kemal Atatürk, **Reisicumhur Atatürk’ün Kamutay’ı Açış Nutukları (1 Kasım 1937)**, Ankara 1937, s.40.

⁴⁷ İsmail Arar, **Atatürk’ün İzmit Basın Toplantısı (16/17 Ocak 1923)**, İstanbul 1969, s. 32.

⁴⁸ **ASD**, c.II, s.91.

⁴⁹ Taha Toros, **Atatürk’ün Adana Seyahatleri**, Adana 1939, s.36.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

KB dünyada değişik açılardan üzerinde çok çalışılmış bir eserdir. Bunun sebepleri arasında, Karahanlı Türkçesi ile yazılmış üç eserden biri olması, dönemin dil özellikleri incelenirken bu esere sık sık başvurulması, yeni Müslüman olmuş Türk toplumunun o zamanki kültürünün, toplumsal özelliklerinin, hukuk ve ahlak kurallarının araştırılması gösterilebilir. Ancak eserin en büyük özelliği, her tespitin odağına, merkezine insanı koyması ve onun mutluluk yollarını göstermesi olsa gerektir.

KB üzerine çalışan ilim adamlarının insan - hukuk - devlet açılarından bu eser hakkında önemli tespit ve değerlendirmeleri vardır: Reşit Rahmeti Arat eseri şöyle değerlendirir: “ Yusuf; bu eseri ile, insan hayatının manasını tahlil ve onun cemiyet ve dolayısı ile devlet içindeki vazifesini tayin eden bir felsefe, bir hayat felsefesi sistemi kurmuştur.”⁵⁰ Sadri Maksudi Arsal, KB'nin hukuk ve devletle ilgisini şöyle açıklar: “ KB, medeni bir Türk muhitindeki asırlardan beri toplanmış ahlak, siyaset ve hukuka dair fikirlerin bir hülasesi, on birinci asırdaki Türk kültürünün bir abidesidir.” ; “ Şayanı dikkattir ki, İran şairi (Firdevsi) şiirle İran'ın efsanevi tarihini tasvir ederken Türk mütefekkeri şiirle devlet idaresinden, hukuktan; içtimai ahlaktan bahsediyordu. Bu çok manidardır. İranlılar, yıkılmış siyasi istiklali istirdat etmek için tarihten, maziden imdat bekliyorlardı. Türkler daha istikbalde kuracakları pek çok devletleri idare için esaslar tesbit ediyorlardı.”⁵¹ Ahmet Caferoğlu da eserde karşılıklı konuşmalar şeklinde verilen nasihatleri pekiştirmek için Türk büyüklerinin sözlerine yer verdiğini söyler ve : “Bu büyükler, o devir Karahanlılar devletinin idaresindeki Türk cemiyetinin ileri gelenleridir.”⁵² der. Faruk Kadri Timurtaş'ın değerlendirmesi ise şöyledir: “KB, eski Türk ahlak ve devlet telakkisi ile İslami inancı birleştiren nasihatname ve siyasetname mahiyetinde didaktik bir kitaptır.”⁵³ Mehmet Kara da KB'de manasını ayet ve hadislerden alan beyitleri tespit etmiştir.⁵⁴

⁵⁰ R.R.Arat, **a.g.e.**, Giriş, s.XXV.

⁵¹ Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal, **Kutadgu Bilig**, (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası'nın 1947 yılı 2. sayısından ayrı basım), İstanbul 1947, s.663-664.

⁵² Ahmet Caferoğlu, **Türk Dili Tarihi I-II**, İstanbul 1984, 3. Baskı, s.56 (II. Kısım).

⁵³ Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş, **Tarih İçinde Türk Edebiyatı**, Vilayet Yay., İstanbul 1982, s.155.

⁵⁴ Bu eserde manasını Ayet'lerden alan beyit sayısı 59, manasını Hadis'lerden alan beyit sayısı 77 ve manasını Ayet ve Hadis'lerden alan beyit sayısı ise 25 adet olarak tespit edilmiştir. Bk. Mehmet Kara, **Bir Başka Açıdan Kutadgu Bilig**, Kültür Bakanlığı Yay.(KBY), Ankara 1998.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

KB hakkında geçmişte olduğu gibi, bugün de değerlendirme ve tartışmalar sürmektedir.⁵⁵

Yusuf Has Hacib'in bu ünlü eseri KB'de bütün dünyadaki devlet adamlarının bugün de yarın da öğrenecekleri çok öğütler vardır. Bu çalışmada üzerinden yüzyıllar geçmiş olmasına rağmen tazeliğinden ve değerinden hiçbir şey kaybetmemiş olan bu eserde, Mustafa Kemal Atatürk'te görülen bazı önemli devlet adamlığı özelliklerinin izlerini ve yansımalarını belirlemeye çalıştık.

Son bir paralel söylem ile yazımıza son veriyoruz: Yusuf Has Hacib kitabının sonunda, gençliğin kıymetinden , dünyanın faniliğinden ve ömrün kısalığından bahsederek, kendisine nasihat ediyor. Bu dünyada faydalı eserlerin kalıcılığını vurguluyor ve şunları söylüyor:

“ Çeşitli çiçekler yaygısı gibi, kokusu miske benzer; ben bunu düzene koyup, tamamladım ve herkesin istifadesine arz ettim.”(KB, 475/6625),

“Ey Yusuf, gerekli ve doğru sözü söyle; gereksiz sözü gizle, onun zararı dokunur.” (KB, 475/6627),

“Dilini tut, boğazına hakim ol, çok uyuma, gözünü yum, kulağını tıka ve böylece huzur içinde yaşa.”(KB, 477/6643).

⁵⁵ KB'de az veya çok Çin kültürünün tesiri vardır diyenler: Josef Thury, “On Dördüncü Asır Sonlarına Kadar Türk Dili Yadigarları”, **Milli Tettebular Mecmuası**, II, İstanbul 1331, sayı:4, s.91; Prof. Dr. İ. Kafesoğlu, **Kutadgu Bilig ve Kültür Tarihimizdeki Yeri**, KBY, İstanbul 1980, s.46. Çin tesirini reddedenler: Abulkadir İnan, “Kutadgu Bilig Tıpkıbasımlarına Giriş”, **Kutadgu Bilig**, Tıpkıbasım I, Türk Dil Kurumu (TDK), İstanbul 1942, s.30; Ord. Prof. Dr. M. Fuat Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 1981, 3. Baskı, s.168; A. Caferoğlu, **a. g. e.**, II, s.55-56; C. Brockelmann da Çin edebiyatı tesirinin ispat edilebilir bir görüş olmadığını belirtir, bk. **Kutadgu Bilig**, Tıpkıbasım I, TDK, İstanbul 1942, s.135. Halil İnalçık, KB'de Hint - İran tesirini ele alır. Bk. Halil İnalçık, “ Kutadgu Bilig'de Türk ve İran Siyaset Nazariye ve Gelenekleri”, **Reşit Rahmeti Arat İçin**, Türk Kültürünü Araştırma Ens. Yay., Ankara 1966, s.259 ; A. Caferoğlu, KB'de konu ve dil bakımından Arap ve İran tesirinden bahseder. Bk. A. Caferoğlu, **a.g.e.**, II, s.59-60 ; F. Köprülü ise, İran - İslam medeniyeti ve İbni Sina tesirinden söz eder. Bk. F. Köprülü, **a.g.e.**, s. 168. C. Brockelmann da aynı görüştedir. Bk. **KB**, Tıpkıbasım I, s.135; KB'in Türk kültüründen esinlenerek yazılmış orijinal bir eser olduğunu ileri süren araştırmacılar ise şunlardır: A. Caferoğlu, **a.g.e.**, II, s.55-56; A. Bombacı, “ Kutadgu Bilig Hakkında Bazı Mülahazalar”, **Fuad Köprülü Armağanı**, İstanbul 1953, s.67; A. İnan, **a.g.e.**, s.30-31; S . M. Arsal, **a.g.e.**, s. 666; İ. Kafesoğlu ise “ Vaktiyle eserin Çince veya Farsça bir kitaptan tercüme veya adapte edildiğini düşünmüştüm, fakat yakından incelediğim zaman onun Türk mahsulü olduğu neticesine vardım” diyor.bk. İ. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 6.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

Atatürk ise, 1927 yılında meclis kürsüsünden altı gün boyunca okuduğu meşhur Nutuk'unu Türk Gençliğine Hitabe ile bitirmişti. O, en büyük eserim dediği Türkiye Cumhuriyeti'ni de yine gençliğe emanet etmişti. Atatürk de, kendisine 1926 yılında İzmir'de yapılan suikast teşebbüsü sonucu Anadolu Ajansı'na verdiği demeçte, kendisinin fani, ancak eserinin kalıcı olduğunu bildirmiştir: "Benim naçiz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır; fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır."⁵⁶

KAYNAKÇA

Te'lif Eserler:

- ALİ, Kılıç , **Atatürk'ün Hususiyetleri**, Sel Yayınları, İstanbul 1955.
- ARAR, İsmail, **Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı (16/17 Ocak 1923)**, İstanbul 1969.
- ARSAL, Sadri Maksudi, **Kutadgu Bilig**, (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası'nın 1947 yılı 2. sayısından ayrı basım), İstanbul 1947.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk**, c. I(1919-1920), c. II (1920-1927),Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul 1961.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, Reiscumhur Atatürk'ün Kamutay'ı Açış Nutukları (1 Kasım 1937), Ankara 1937.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (ASD)**, c. I, Derleyen: Nimet Unan, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları-I, Birinci basım, Ankara 1945.
- ATATÜRK ,Mustafa Kemal , **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (ASD)**, c. II, Toplayan: Nimet Unan, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları-I, İkinci basım, Ankara 1959.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri**, Maarif Vekaleti Ana Programa Hazırlıklar Serisi: A, No: 1, İstanbul 1939.
- Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar (AOK)**, (Yayın koordinatörü: Recep Cengiz), 24 cilt, Anıtkabir Derneği Yayınları: I, Ankara 2001.
- ATAY, Falih Rıfkı, **Çankaya**, İstanbul 1969.

⁵⁶ ASD, c. III, s.80.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

- BANOĞLU, Niyazi Ahmed, **Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk, Birinci Kitap**, Ercan Matbaası, İstanbul 1954.
- BAYDAR, Mustafa, **Atatürk'le Konuşmalar**, Varlık Yayınları, İstanbul 1964, İkinci Basılış.
- BOMBACI, A, “ Kutadgu Bilig Hakkında Bazı Mülahazalar”, **Fuad Köprülü Armağanı**, İstanbul 1953.
- BOZOK, Salih, **Salih Bozok Anlatıyor; Yakınlarımızın Ağzından Atatürk, Yazan: Selahattin Güngör**, İstanbul 1944.
- CAFEROĞLU, Ahmet, **Türk Dili Tarihi I-II**, İstanbul 1984, 3. Baskı.
- ÇAMBEL, Hasan Cemil, “Atatürk ve Tarih”, **Bellekten**, Türk Tarih Kurumu Yay., c.III, sayı 10, Ankara 1939.
- ERENDİL, Muzaffer, **İlginç Olaylar ve Anekdotlarla Atatürk**, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara 1988.
- HACİB, Yusuf Has, **Kutadgu Bilig(KB)**, (Çeviri: Reşid Rahmeti Arat) , Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, 4.Baskı.
- İNALCIK, Halil, “ Kutadgu Bilig’de Türk ve İran Siyaset Nazariye ve Gelenekleri”, **Reşit Rahmeti Arat İçin**, Türk Kültürünü Araştırma Ens. Yay., Ankara 1966.
- İNAN, Abdulkadir, “Kutadgu Bilig Tıpkıbasımlarına Giriş”, **Kutadgu Bilig**, Tıpkıbasım I, Türk Dil Kurumu (TDK) , İstanbul 1942
- İNAN, Afet, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara 1959.
- İNAN, Afet, **Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1969.
- İMECE, Mustafa Selim, **Atatürk’ün şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri (1925)** ,Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara 1959.
- KARA, Mehmet, **Bir Başka Açıdan Kutadgu Bilig**, Kültür Bakanlığı Yay.(KBY), Ankara 1998.
- KARABEKİR, Kazım , **İstiklal Harbimiz**, İstanbul 1969, II. Baskı.
- KAFESOĞLU, İbrahim, **Kutadgu Bilig ve Kültür Tarihimizdeki Yeri**, KBY, İstanbul 1980.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 1981, 3. Baskı.
- Kutadgu Bilig**, Tıpkıbasım I, TDK, İstanbul 1942.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

SOYAK, Hasan Rıza, **Hasan Rıza Soyak'tan Hatıralar : Yakınlarından Hatıralar**, Sel Yayınları, İstanbul 1955.

TOROS, Taha, **Atatürk'ün Adana Seyahatleri**, Adana 1939.

TİMURTAŞ, Faruk K., **Tarih İçinde Türk Edebiyatı**, Vilayet Yay., İstanbul 1982.

Sürelî Yayınlar:

ALTAY, Fahrettin, "Millî Mücadele Hatıralarım", **Hayat Mecmuası**, Yıl: 3, Sıra no: 127, İstanbul 1959.

ÇAĞLAR, Behçet Kemal, "O'nun Göz Yaşları", **Yücel Mecmuası**, c.XIII, sayı: 78, 1941.

GEREDE, Hüsrev, "Bir Arkadaşı Atatürk'ü Anlatıyor", **20. Asır Mecmuası**, c. 3, sayı: 66, 12.11. 1953.

İĞDEMİR, Uluğ, "Devlet Adamı, Düşünür ve İnsan Atatürk'ten Bazı Anılar", **Sümerbank Dergisi**, c. 3, sayı 29, Ankara 1963

ÖZGÜ, Melahat, "Atatürk'ün İlim Anlayışı", **Sümerbank Dergisi**, c.3, sayı 29, Ankara 1963

SOYDAN, Mahmut, "Gazi ve İnkılap(Gazi Hazretlerinin şimdiye kadar neşredilmemiş hasbıhalleri ve nutukları)", **Milliyet Gazetesi**, 6. 2. 1930.

SOYDAN, Mahmut, "Gazi ve İnkılap (Gazi Hazretlerinin şimdiye kadar neşredilmemiş hasbıhalleri ve nutukları)", **Milliyet Gazetesi**, 10-11. 1. 1930.

THURY, Josef, "On Dördüncü Asır Sonlarına Kadar Türk Dili Yadigarları", **Millî Tettebular Mecmuası**, II, İstanbul 1331, sayı:4

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*